

Кириченко І.О.*

ЧИННИК «М'ЯКОЇ СИЛИ» У СТРАТЕГІЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ США

Стаття посвячена дослідженню концептуальних і прикладних аспектів використання фактора «м'якої сили» в політиці національної безпеки США. Аналізуються теоретичні розходження в наукових кругах і політичній практиці щодо використання фактора інформаційного домінування і ролі стратегії «м'якої сили» в забезпеченні домінування держави на світовій арені.

Ключевые слова: «мягкая сила», «разумная сила», стратегия национальной безопасности, информационный потенциал, США.

Стаття присвячена дослідженню концептуальних і прикладних аспектів використання чинника «м'якої сили» в політиці національної безпеки США. Аналізуються теоретичні розбіжності в наукових колах і політичній практиці щодо використання чинника інформаційного домінування і ролі стратегії «м'якої сили» у забезпеченні домінування держави на світовій арені.

Ключові слова: «м'яка сила», «розумна сила», стратегія національної безпеки, інформаційний потенціал, США.

The article is devoted to the research of the conceptual and applied aspects of the factor of «soft power» in the politics of U.S. national security. The theoretical differences in academic circles and political practices regarding the use of factors of information dominance and the role of the strategy of «soft power» to ensure the state's dominance in world affairs.

Key words: «soft power», «smart power», a national security strategy, information potential, the United States.

В умовах докорінних трансформацій світової системи підтримання миру і стабільності під впливом інформаційно–технологічних зрушень пріоритетом стратегії національної безпеки США стало досягнення інформаційних переваг з метою забезпечення позицій лідера на світовій арені. Так, якщо раніше прогнозування потенціалу держав–опонентів передбачало аналіз за трьома основними показниками – політичним, економічним і військовим, то сьогодні до переліку було додано інформаційний показник, який може виступати і як самостійний важіль впливу на формування потенціалу сучасних держав, так і входить до складових трьох традиційних важелів як базовий ресурс домінування.

Наукове осмислення цих тенденцій було започатковано у розробках таких науковців, як Дж.Най, Дж.Акшай, Р.Армітідж, Зб.Бжезинський, Р.Кейган, Р.Кеохейн, А.Коен, М.Кокс, М.Лібіцкі, С.Люкс, Дж.Меттерн, У.Оуенс, І.Пармар, М.Рубін, Н.Сноу, С.Уолт, М.Фрей-

* аспірантка відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник: проф. Макаренко Є.А.

зер, Ф.Фукуяма, П. ван Хем, К.Хілл та ін. Прикладні аспекти наукової проблеми інформаційного чинника зовнішньої та безпекової політики держав в сучасних міжнародних відносинах висвітлено в працях таких російських фахівців – О.Бірюкова, М.Буланова, Ю.Давидова, О.Дугіна, О.Жизневської, О.Журавльової, А.Казанцева, В.Капіцина, А.Крутських, І.Лебедевої, О.Леонова, О.Манойла, В.Межуєва, О.Мельвіля, В.Меркушева, Г.Мирського, М.Модіна, Г.Павловського, І.Панаріна, О.Солнцева, Е.Соловйова, В.Трибрата, Г.Филимонова, С.Чернова, І.Шуміліної та ін. Визначену наукову проблему також досліджено й у вітчизняних розробках з окремих аспектів інформаційної складової зовнішньополітичних та безпекових стратегій, зокрема, загальних та спеціальних дослідженнях О.Бахтіярова, О.Бодрука, В.Головченка, В.Горбатенка, В.Гури, А.Гуцала, О.Дзьобаня, Д.Дубова, І.Дудко, О.Зернецької, Є.Камінського, Б.Канцелярука, В.Ліпкана, О.Литвиненка, Є.Макаренка, О.Михайловської, С.Недбаєвського, М.Ожевана, І.Погорської, О.Потехіна, Г.Почепцова, М.Рижкова, О.Сосніна, С.Федуняка, С.Шергіна, І.Хижняка, Л.Чекаленко, С.Юрченка та ін. Водночас в представлених роботах питання потенціалу міжнародних впливів на основі використання інформаційного чинника та причинно–наслідкових зв'язків з практикою зовнішньої та безпекової політики США розглянуті фрагментарно. Тому, завданням даного дослідження є з'ясування сутності базових методів застосування інформаційного чинника, зокрема, «м'якої сили» у геополітиці США з метою забезпечення позицій лідера на світовій арені.

Прагнення втримати глобальне лідерство вимагає перегляду підходів до розробки і реалізації стратегій внутрішньої і зовнішньої політики, зокрема, за безпековим напрямом. Як свідчить аналіз підходів політичного керівництва США до питань національної інформаційної безпеки, а також політологічних та військово–технологічних аналітичних досліджень окремих американських науковців та провідних «мозкових центрів», актуальною залишається наявність двох основних напрямів безпекової стратегії: технологічний та політико–ідеологічний. У розробках першого напрямку обговорюються переважно проблеми інформаційної безпеки і захисту інформації в комп'ютерах і комп'ютерних мережах; принципи, що покладено в основу визначення сукупності загроз для існуючої інформаційної інфраструктури США, здатних призвести до атак різної форми, особливо цілеспрямованим акціям; питання наявності достатньо підготовлених потенційних супротивників у глобальному протиборстві, здатних реалізувати такі загрози через кіберпростір. Прибічники технологічного підходу особливо увагу приділяють проблемам захисту від подібних атак, які можуть здійснюватися вороже налаштованими щодо США режимами, терористичними та злочинними угрупованнями, а також тим, як використовувати кіберпростір для протидії цим загрозам.

Так, у новій «Стратегії національної безпеки» (2010 р.) проблема захисту кібермереж згадується поряд з проблемою захисту США від біологічних атак, а ступінь проникнення кібермереж у життя американського суспільства визначається як «залежність» від них, оскільки «космос та кіберпростір мають силу впливати на повсякденне життя та військові операції» [1]. Крім того, кібератаки віднесені до однієї з ключових проблем у внутрішній безпеці США: «Всередині країни США будуть прагнути стратегії, спроможної протидіяти всьому спектру загроз і небезпек для нашого суспільства. Це загрози та небезпеки, що включають в себе тероризм, стихійні лиха, масштабні кібератаки і пандемії». До певних трансформацій у політиці США щодо сфери кібербезпеки, у порівнянні з «Кібербезпековим оглядом» 2009 року, можна назвати посилення акценту щодо відповідальності військових структур за кібербезпеку держави: «Ми будемо спиратися на увесь комплекс «м'якої сили» – на дипломатію, розвиток міжнародних норм та інститутів, щоб допома-

гати вирішувати розбіжності, запобігати конфліктам та підтримувати мир, зменшуючи вірогідність, якщо це можливо, застосування сили. Це означає, гарантовані зобов'язання міністерства оборони США щодо можливості застосування особливих підходів до стримування супротивників у всіх основних сферах: землі, повітрі, морі, космосі та кіберсфері» [2].

Зазначене формулювання засвідчує закріплення в офіційному документі військового розуміння кіберпростору як «фізичного», відповідно й обов'язки із захисту цього «простору» покладаються у США на військові структури. Водночас «Кібербезпековий огляд» підкреслював роль спецслужб та налагодження ефективного партнерства між державними інституціями, громадянами та приватним сектором у забезпеченні кібербезпеки держави.

Загалом, роз'ясненню позиції адміністрації Б.Обами щодо безпеки кіберпростору у новій Стратегії надано окремий параграф «Безпека кіберпростору», де зазначено, що загрози в сфері кіберпростору є однією з найбільших загроз національній, суспільній та економічній безпеці, з якими зіткнулись США: «Високий рівень нашої технологічності, що дозволяє нам існувати та створювати, водночас надає додаткові можливості для тих, хто хоче підірвати наші можливості або знищити їх». Ця ж «технологічність» дає збройним силам США значну перевагу, однак не забезпечує несекретні урядові мережі від постійного несанкціонованого втручання.

Крім того, у документі постійно підкреслюється залежність США від кіберпростору, оскільки «щоденне життя залежить від потужностей електромереж, однак потенційні супротивники можуть використовувати кіберуразливість для того, щоб порушувати їх діяльність у масовому масштабі. Інтернет та електронна комерція є ключем до нашої економічної конкурентоспроможності, однак кіберзлочини коштують компаніям та споживачам сотні мільйонів доларів та цінної інтелектуальної власності». До основних джерел загроз для кіберсфери віднесено й неназвані «провідні національні держави» (в інших безпекових документах США під такими частіше всього називаються Китай та Росія).

До основних шляхів вирішення загроз у сфері кібербезпеки віднесено дві основні стратегії. Перша – «Інвестиції в людей та технології», за якою керівництво США планує налагоджувати активну співпрацю між урядом та приватним сектором «з метою розробки більш безпечних технологій, що надасть можливість поліпшити захист та стійкість критичних державних та промислових систем і мереж». Крім того, планується збільшення інвестицій у передові дослідження та розробку технологій, що будуть сприяти більшій безпеці інформаційної інфраструктури. Варто зазначити, що уряд США та військове керівництво вже розпочало розміщення замовлень на розробку подібних технологічних рішень: Управління перспективних дослідницьких проєктів Пентагону, на замовлення якого свого часу було створено APRAnet (основу мережі Інтернет), оголосило тендер на створення технології щодо безпечного обміну інформацією між військовими в мережі Інтернет (в рамках проєкту «Безпечні військові комунікації»). Зокрема, така технологія дозволить користувачам обходити будь-які Інтернет-фільтри (особливо популярні в Китаї) та позиціонується як один із засобів допомоги дисидентам в «інформаційно-закритих» країнах, де доступ до Інтернет-ресурсів обмежується урядом [1]. Інша стратегія – «Посилення партнерства» передбачає розширення можливостей співпраці між всіма основними учасниками кіберпростору, оскільки уряд, приватний сектор та окремі громадяни неспроможні самостійно вирішити проблеми в сфері кібербезпеки. Водночас планується посилення «міжнародного партнерства з широкого кола питань, включно з розробкою нормативних документів, щодо припустимих меж поведінки у кіберпросторі, законів з протидії кіберзлочинності, забезпечення збереження даних, їх захисту та конфіденційно-

сті, а також підходів щодо захисту мереж та реагуванню на кібератаки» в умовах зовнішньополітичних впливів. Зауважимо, що прийняття міжнародних нормативних регулятивних документів є єдиною можливістю для США встановити певний «паритет сили» у кіберпросторі з такими політичними акторами, як Росія і Китай. Виділення кібербезпеки як самостійної складової у «Стратегії національної безпеки» (2010 р.) свідчить, що рівень загрози критичній інфраструктурі з боку саме зовнішніх суб'єктів (при чому – переважно державних) досяг певного порогового значення для безпеки США [1]. У цьому контексті важливим є акцентування уваги на бажанні США сформуванню міжнародне нормативне поле з протидії активній кіберзлочинній діяльності (в широкому її розумінні) шляхом запровадження системи певних обмежень.

Другий напрям, пов'язаний з політико–ідеологічним контекстом, втілений у стратегії «м'якої сили» або «м'якого» домінування. Основні питання, що обговорюються в рамках даного підходу, можна узагальнити так: які переваги отримують США, якщо відкриють доступ до американських інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури для держав–союзників та інших держав в таких галузях, як формування коаліцій і розвідка, які можливості відкриває перед державою широке використання засобів масової інформації для формування сприятливою громадської думки, поширення американських ідей, демократизації держав і обмеження можливості авторитарних режимів у світовому масштабі. Таким чином, предметом дискусії представників політико–ідеологічного напрямку стратегії національної інформаційної безпеки США є скоріше можливості, ніж погрози.

Водночас, у нещодавньому виступі на слуханнях комітету сенату з міжнародних справ американський держсекретар Г.Клінтон зазначила, що роль США на світовій арені слабшає. «Ми ведемо інформаційну війну, і ми програємо цю війну», – заявила держсекретар. На її думку, причиною цих невдач є програні інформаційні війни з Китаєм і Росією та зменшення державного фінансування пропагандистських кампаній та іномовлення за часів адміністрації Дж. Буша–молодшого. Г.Клінтон впевнена, що обмежуватися одними лише Інтернет–проектами є помилково, оскільки переважна «більшість людей все ще дізнаються новини з своїх телевізорів і радіоприймачів». Серед головних конкурентів американський дипломат називає арабську «Аль–Джазіру», китайський CCTV і російський Russia Today. Систематичне скорочення витрат на ЗМІ та зовнішньополітичну пропаганду після завершення «холодної війни» призвело до того, що в інформаційному плані США починає програвати вищеобозначенні трійці каналів. «Незважаючи на те, що в світі продовжують панувати голлівудські фільми та розважальні телепередачі зі США, ці форми подачі матеріалу не є інформаційними і призводять до спотворення реального образу країни». Отже саме тепер, коли при владі стоять демократи, на пропаганду може бути зроблена серйозна ставка. Загалом, Г.Клінтон запропонувала адміністрації Б. Обама трансформувати стратегію національної безпеки на користь балансу між захистом кіберпростору як суто технологічним проектом та подальшим розвитком концепції «м'якої сили» як політико–ідеологічного напрямку зовнішньої і безпекової політики, що в остаточному вигляді представлено як стратегію «розумної сили».

Відзначимо, що концептуальні підходи до феномену «м'якої сили» в геополітичному вимірі характеризуються визнанням вагомості «м'якого домінування» на протидію застосуванню «жорстких» засобів впливу на міжнародні відносини. Такі підходи виокремлюють специфіку наукових теорій зарубіжних та вітчизняних дослідників, які вважають, що зміни у всіх сферах міжнародного співробітництва з урахуванням глобального розвитку є відображенням нових закономірностей формування сучасної системи світового порядку і потребують новацій у міжнародній взаємодії.

Концепція «м'якої сили» вперше на науково–теоретичному рівні була сформульована американським політологом Дж.Наєм в контексті розробки зовнішньополітичної стратегії США з підтримки позитивного іміджу держави в міжнародних відносинах і просування найбільш значимих досягнень американської культури і соціальної політики, що зумовило дискусії і трансформацію класичного розуміння «балансу сил». Ідея про глобальну перевагу США не тільки за показниками воєнної сили та економічної потуги, а й за параметрами несилового («м'якого») впливу на міжнародні відносини передбачала відмову від абсолютизації ролі «жорсткої сили» у світовій політиці в умовах завершення біполярної конфронтації. Базовими засадами «м'якої сили» Дж.Най визначав здатність досягати переваг шляхом впливу на політику інших акторів міжнародних відносин через механізми узгодження зовнішньополітичних акцій і залучення до співробітництва більш широкого характеру з урахуванням спільних цінностей [3]. Так, у відомому фундаментальному дослідженні «М'яка сила. Складові успіху у світовій політиці» (2004 р.) автор фактично розгорнув відкоригований з урахуванням міжнародного досвіду постулат, вперше сформульований ним ще в 1990 році у роботі «Покликання до лідерства: змінюється природа американської могутності», щодо ідеї про абсолютну перевагу США не лише за показниками військової сили та економічної потуги, а й за параметрами несилового впливу на міжнародні відносини. Саме несильний вплив було охарактеризовано як «м'яку силу», здатну вплинути на політичні рішення і на міжнародні відносини загалом [4; 5]. Передусім маються на увазі ті інструменти і ресурси, які дозволяють політичним акторам світу досягати поставленої мети. При цьому до «жорсткої сили» Дж.Най відносить економічну і військову потугу, а до «м'якої сили» – політичну ідеологію, суспільні цінності, зовнішню політику. Перші два компоненти «м'якої сили» тлумачаться як історична спадщина нації, третій – характеризується як суб'єктивний фактор, що привноситься чинним політичним керівництвом. Як наголошує Дж.Най, «м'яка сила» – це не тільки власне вплив, а й «привабливість», оскільки потенціалом «м'якої сили» у світовій політиці виступає те, що «надихає і приваблює» і дозволяє досягати бажаного результату [5].

Найважливішою характеристикою «м'якої сили», вважає Дж.Най, є її відносна незалежність від держави та уряду країни, яка використовує «м'яку силу» для забезпечення національних інтересів на міжнародній арені. Натомість «жорстка сила» набагато сильніше пов'язана з державною політикою. Як наслідок, ефект від дії «м'якої сили» на відміну, наприклад, від економічних санкцій або військової акції, виявляється більш аморфним і його важче спрогнозувати.

Базовими засадами і «жорсткої», і «м'якої» сили, з погляду Дж.Ная, виступають можливості радикально впливати на поведінку інших акторів міжнародних відносин. Різниця ж між ними, акцентує автор, полягає в інструментах: проекція «жорсткої сили» відбувається через примус і нав'язування політичної волі (за допомогою економічного ресурсу або загрози силою), тоді як ефективна дія «м'якої сили» формується через механізми узгодження зовнішньополітичних акцій і залучення до співпраці більш широкого характеру, як правило, на базі єдиних цінностей, що сприяють такій співпраці [5].

Оцінюючи американський потенціал «м'якої сили», Дж.Най підкреслює, що передусім її ефективність досягається привабливістю американської культури і способу життя, про що свідчить лідерство США за такими показниками, як чисельність прийнятих емігрантів, глобальне поширення інформаційних продуктів та послуг, чисельність іноземних студентів у США і кількість американців серед нобелівських лауреатів у галузі фундаментальних досліджень. Наведені дані свідчать, що майже 80% респондентів з 43 країн світу відзначають досягнення США в галузі науки і технологій (висока культура), а

близько 60% – обирають американську масову культуру. Іншим чинником «м'якої сили» США Дж.Най визначає американську політичну ідеологію, якій повністю або частково довіряють респонденти [6].

Пояснюючи можливості використання «жорсткої сили» в контексті реалізації політичного лідерства і з огляду на складні міжнародні проблеми, Дж.Най зазначає, що деякі аналітики, порівнюючи переважно політику «жорсткої сили» Дж.Буша–молодшого і задекларовану політику «м'якої сили» Б.Обами, «знаходять більше відмінностей між першим і другим терміном виконання обов'язків Д.Буша–молодшого, ніж між другим терміном Дж.Буша та адміністрацією Б.Обами». Зазначимо, що під час першого терміну президентства Дж.Буша–молодшого підхід «жорсткої сили» виявився помилковим, був переглянутий під час другого терміну його президентства на користь принципів дипломатії. Таким чином, констатує Дж.Най, можна очікувати дій, в яких Б.Обама буде вести себе аналогічно з Дж.Бушем–молодшим, використовуючи «жорстку силу», хоча загалом політичні рішення американських лідерів будуть по-різному вмотивовані. На думку науковця, кожний політичний лідер використовує можливості «м'якої» і «жорсткої» сили залежно від політичних реалій і власного бачення міжнародних процесів. Те ж стосується позиції Дж.Най щодо використання «м'якої сили» у трансатлантичному співробітництві США та Європи в рамках НАТО. Для дослідника «м'яка сила» НАТО означає здатність вийти за рамки суто військової діяльності і зробити свою місію привабливою для світової громадськості, забезпечити репутацію альянсу за допомогою публічної дипломатії, враховуючи, що збільшення міжнародних контактів сприятиме просуванню стратегічних пріоритетів союзників як в європейському регіоні, так і в світі, тобто включити стратегію «розумної сили» в євроатлантичну політику партнерства [7].

Водночас у політологічній літературі відбуваються гострі дискусії щодо теоретико–концептуального та практично–політичного змісту поняття «м'якої сили», і, зокрема, щодо його трансформації у поняття «розумної сили», запропонованої Дж.Наєм та Р.Армітіджем у контексті еволюції сутності «м'якої сили» у сучасну добу. Концепція «розумної сили», запропонована Дж.Наєм та Р.Армітіджем у розвиток силової політики США, розглядається як синтез двох понять – «жорсткої» і «м'якої» сили, що передбачає раціональний розподіл наявних ресурсів між цими двома категоріями. Відтак, перспектива використання стратегії «розумної сили» у геополітиці США, на думку фахівців, може зумовити суттєві зміни міжнародної взаємодії [8].

Розглядаючи проблему сприйняття концепції «розумної сили» в американському політикумі та суспільстві, Дж.Най наголошує, що з огляду на ідеологію американської державної політики, установки та обмеження, якими вона керується, особливо у сфері зовнішньої та економічної політики, ідея «розумної сили» як синтез «жорсткої» і «м'якої» сили сприймається американською громадськістю, незважаючи на критичний дискурс щодо потенціалу та ефективності «м'якої сили» в міжнародних відносинах та обстоюванні національних інтересів США. Сполученим Штатам, вважає Дж.Най, слід визначати свої національні інтереси більш широко, враховувати інтереси й інших країн, що передбачає забезпечення таких світових суспільних благ, як стабільність, відкрита міжнародна економіка, співпраця з проблеми кліматичних змін тощо [9; 10].

Обґрунтування концепції «розумної сили» як основи для нової стратегії зовнішньої та безпекової політики США було здійснене у 2007 р. у аналітичній доповіді «Більш розумна, більш безпечна Америка», підготовленій двопартійною спеціальною комісією – Smart Power Commission. Суть нової консенсусної американської стратегії (розробники – Дж.Най та Р.Армітідж) полягає у поєднанні «жорсткої» (військової) і «м'якої» (культурної)

сили у спільну ефективну стратегію діяльності США на міжнародній арені задля повернення Америці статусу інтелектуального лідера та підтримання іміджу й репутації США на засадах ідеї «глобального добробуту» [8].

У передмові до доповіді розробники стратегії Дж.Най та Р.Армітідж посилалися на те, що Сполучені Штати мають використати потенціал «розумної сили» як інвестиції в глобальне майбутнє, надаючи можливості для економічного, політичного і соціального розвитку іншим країнам світу, які не відповідають сучасному рівню досягнень людства. Америка може запропонувати для світу стратегію, необхідну для відповіді на нагальні глобальні виклики шляхом інвестицій не тільки в економіку й військову сферу, а й у політику «м'якого» домінування. Щоб «зберегти лідерство Америки в міжнародних відносинах, підкреслюють фахівці, необхідно відповідати на глобальні виклики, не поширюючи страх і злість, а вселяючи оптимізм і надію» [8].

У документі також підкреслено, що характер впливу – а значить, і «сили» – має тенденцію змінюватися з часом, що притаманне й тенденціям сучасної світової політики. Так, упродовж 1990–х і фактично до середини 2000–х років політичне керівництво США, а також більшість американських політологів позиціонували Сполучені Штати Америки як єдину наддержаву з потужним комплексом впливу на геополітику як за своїм сукупним потенціалом, так і за окремими його складовими, які в їх функціональному відношенні можна було звести до двох категорій – «жорстка сила» і «м'яка сила».

Аналітики зазначають, що в такій ситуації виникли умови для нав'язування іншим країнам ідеології та принципів політичного розвитку за допомогою використання досить жорстких економічних і, головне, військових важелів впливу. Проте сформований дисбаланс між «жорсткою силою» і «м'якою силою» США, яким автори розробки дають детальну характеристику, призвів до фактичної кризи американської «м'якої сили». У результаті США втратили традиційний імідж «борця за цінності свободи». Водночас глобальне поширення американських культурних цінностей та ідентичності спричинили природний процес їхнього конфлікту з національними традиціями інших держав.

З одного боку, саме констатація цього факту, його конкретних проявів і наслідків для США складають той комплекс ідей, який прагнули представити автори доповіді і який хотіли донести до політичної еліти США і нової президентської адміністрації. З другого боку, Дж.Най і Р.Армітідж пропонують майбутньому керівництву Сполучених Штатів набір конкретних керівних принципів, дотримання яких у сучасній світовій політиці може сприяти успішному розвитку американської держави, збереженню нею лідерських позицій у світовій політиці. Концепт «розумної сили» в тлумаченні авторів доповіді використовується як синтез двох понять: «жорсткої сили» і «м'якої сили». «М'яка сила» розглядається в традиційному сенсі як здатність досягати певних цілей за допомогою залучення на свій бік без будь-якого примусу. Згадуючи основні ресурси «м'якої сили» – культуру та політичні цінності, Дж.Най і Р.Армітідж найбільшу увагу приділяють зовнішній політиці і дипломатії, що розглядаються іншими міжнародними акторами як легітимні і морально авторитетні [8].

«Розумна сила», на думку політологів, є не просто синтезом «м'якої» і «жорсткої» сили, а їх кваліфікованим поєднанням. Використання цих сил відокремлено одна від одної не призводить до бажаних результатів: при відсутності однієї «сили» досягнення іншої зводяться нанівець, оскільки не мають довгострокового характеру. Автори вважають, що «розумна сила» передбачає раціональний розподіл наявних ресурсів між цими двома категоріями [8].

«Розумна сила» виявляється також у тому, щоб врахувати і узгодити різні і багатосторонні інтереси США у міжнародній взаємодії. На погляд Дж.Най і Р.Армітіджа, більш

ефективним з економічної точки зору буде фінансування різних міжнародних організацій і установ, ніж витрачання значних коштів на глобальну війну з тероризмом і бойові дії в Іраку. Подібні інвестиції, зазначається у розробці, дозволять залучити до глобальних проектів цілий ряд інших держав, що буде сприяти збалансованому перерозподілу світових проблем і дозволить США позиціонувати себе на міжнародній арені як політичного актора, що володіє набором перспективних і оптимістичних за своїм змістом ідей щодо їх впровадження.

Концепт «розумної сили» полягає, як зазначають автори розробки, в здатності забезпечити комплексне функціонування різних джерел «м'якої сили», які діють диференційовано, оскільки безпосередньо не залежать від державної влади. Серед таких автори називають приватний бізнес, громадянське суспільство (публічна дипломатія), двосторонні угоди і декларації, взаємодію та консультації на рівні багатосторонніх міжнародних організацій. Дослідники погоджуються з тим, що комплекс «жорсткої сили» складає набір простіших механізмів, тому її легше використовувати для досягнення цілей, натомість, «розумна сила» передбачає її застосування тільки в умовах досягнутого міжнародного консенсусу, тобто за умови поєднання з «м'якою силою» [8].

Відтак, в контексті неоліберального підходу Дж.Наєм було охарактеризовано «м'яку силу» як політику, спрямовану на досягнення бажаних переваг у міжнародних відносинах, визначено триєдину структуру її складових, які полягають у сукупності значимих для суспільства цінностей, політичної ідеології та дипломатії у широкому сенсі поняття. З огляду на дисбаланс між «жорсткою» і «м'якою силою», що призвів до фактичної кризи практики «м'якої сили» в міжнародних відносинах, Дж.Наєм та Р.Армітіджем було запропоновано концепцію «розумної сили», яка включає стратегічне використання дипломатії, потенціалу міжнародного впливу та проєкцію сили й впливу у спосіб, який є найбільш ефективним з погляду політичної легітимності [8].

Оригінальний підхід до розуміння концепцій «м'якої» і «розумної» сили зумовив аналіз інтерактивних політичних процесів, остаточні наслідки яких можна лише прогнозувати, а дослідження ситуації на різних рівнях ієрархічної міжнародної системи та взаємодії політичних стратегій виявило особливості «м'якого домінування» у сучасну добу і на перспективу.

У контексті міркувань про концептуальний сенс «розумної сили» фактично стверджується, що блокове мислення, характерне для доби «холодної війни» і пов'язане з побудовою жорстких коаліцій, в даний час застаріло. У сучасному світі ефективною може вважатися тільки багатостороння дипломатія, яка передбачає переговори і взаємодію з усіма учасниками міжнародних відносин, оскільки надмірна агресивність, як підкреслюється у розробці, є проявом концептуально-ідеологічної слабкості і технологічної недосконалості держави. З погляду американських дослідників, логіка «розумної сили» зумовлює необхідність поєднання задекларованих ідей і принципів особливостей їх здійснення в реальному житті. При цьому неприпустимою вважається реальна ситуація, коли політичні та ідеологічні союзники США сумніваються у проголошених американською державою цілях та ідеалах. Тому, якщо США обирають стратегію «розумної сили», необхідно враховувати й позицію інших держав, а саме тих, які для Америки є стратегічним пріоритетом (Південна Корея, Японія, Європа та ін.), в рамках рівноправного і конструктивного партнерства.

Обґрунтовуючи стратегічну перспективність «розумної сили» для США, розробники підкреслюють, що в умовах можливих економічних труднощів держави, які, відповідно до теорії демократичного транзиту, повинні були трансформуватися з диктаторських режи-

мів у демократичні, можуть відмовитися від подальших політичних та економічних реформ, проте необхідно з цими державами вести активний діалог, домовлятися з нестабільними і далекими від американського еталона демократії режимами.

Водночас, Дж.Най і Р.Армітідж сподіваються, що нова президентська адміністрація продовжить політичну традицію світового лідерства держави, оскільки саме «розумна сила» дозволить США повернути собі статус впевненої в собі держави, готової вирішувати глобальні проблеми, спираючись на широкий консенсус міжнародного співтовариства і безпосередню співпрацю з країнами БРІК (Бразилія, Росія, Індія та КНР), які останнім часом набувають характерних рис регіонального лідерства [8; 11].

Таким чином, концептуальні підходи до феномену «м'якої сили» в геополітичному вимірі характеризуються визнанням пріоритетності «м'якого домінування» на противагу застосуванню «жорстких» засобів впливу на міжнародні відносини. Такі підходи виокремлюють специфіку наукових теорій зарубіжних та вітчизняних дослідників, які вважають, що зміни у всіх сферах міжнародного співробітництва з урахуванням глобального розвитку є відображенням нових закономірностей формування сучасної системи світового порядку і потребують новацій у міжнародній взаємодії. Загальна оцінка за результатами аналізу напрацювань зарубіжної та вітчизняної політології щодо сутності «м'якої сили» визначається у таких положеннях: спеціальний напрямок досліджень, який стосується загалом концепту геополітичних взаємовпливів розвинених держав; чітко простежується перетин концепцій глобального розвитку та «м'якого впливу», що зумовлює виокремлення спільних детермінантів, які охоплюють типологію стратегій «м'якої сили», доктринально-інституціональне забезпечення «м'якої сили» та реальну практику міжнародних відносин. Теоретичні положення щодо проблеми «м'якої сили» у міжнародному співробітництві розкривають дихотомію політичного та безпекового чинників глобального розвитку, які визначають цілі, засоби та методи політичної діяльності міжнародних акторів в умовах трансформаційних зрушень.

Література

1. Ожеван М.А. Доктрина Барака Обама: нова «стратегія національної безпеки» США / М.А.Ожеван, Д.В. Дубов // Актуальні проблеми міжнародних відносин. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К., 2010. – Випуск 94. Частина I. – С. 16–20.
2. Обама добивается безопасности путем мира и сотрудничества (27 мая 2010 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.america.gov/st/peacesec-russian/2010/May/20100528130723arrud0.915127.html>.
3. Трибрат В. «Мягкая безопасность» по Джозефу Наю [Електронний ресурс] / Владимир Трибрат // Международные процессы. – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/seventh/014.htm>.
4. Nye J.S. Soft Power. The Means to Success in World Politics / Joseph S. Nye. – New York: Public Affairs, 2004. – 192 p.
5. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power / Joseph S. Nye. – New York: Basic Books, 1990. – 336 p.
6. Nye J.S. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone / Joseph S. Nye. – New York: Oxford University Press, 2002. – 240 p.
7. Интервью А.Рогозина с Дж.Наем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apn.ru/publications/article20896.htm>

8. Nye J.S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Електронний ресурс] / Craig Cohen, Joseph S. Nye, Richard Armitage. – Режим доступу: <http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>.
9. Nye J.S. Get Smart. Combining Hard and Soft Power [Електронний ресурс] / Joseph S. Nye // Foreign Affairs. – 2009. – Volume 88, № 4. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65163/joseph-s-nye-jr/get-smart>.
10. Най Дж. «Умная сила» Барака Обамы. Кризис «умной силы» / <http://www.russ.ru/Mirovaya-rovestka/Umnaya-sila-Baraka-Obamy>.
11. Столетов О.В. Тренды трансформации властных отношений в мировой политике: smart power? / О.В.Столетов // Полис. – 2009. –№4. –С. 173–178.